

ИНГМАР БЕРГМАН – ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

МИРЕЛА ВАСИЛЕВА¹

THE LIFE AND WORKS OF INGMAR BERGMAN

MIRELLA VASILEVA²

Резюме: Статията представя биографични моменти от живота на шведския режисьор Ингмар Бергман, повлияли на неговото творчество и отразени в създадените от него филми. Самият Бергман е един от основните участници в европейското авторско кино на втората половина на XX век. Филмите му са източник на вдъхновение на много режисьори от следващото поколение, които продължават традицията на арт киното, включително Уди Алън, Мартин Скорсезе, Дейвид Линч, както и скандинавски творци като Ларс фон Триер и Томас Винтерберг. Настоящият текст цели да покаже житейските събития, които са оформили личността на Бергман и да даде основа за запознаване с творчеството му в контекста на неговото съвремие.

Ключови думи: биография, Бергман, кино

Abstract: The article presents biographical moments of the life of Swedish film director Ingmar Bergman, which have influenced his life's work and appear in the films he has made. Bergman himself is

-
- ¹ **Мирела Василева** е докторант към Факултета по изкуства на ЮЗУ „Неофит Рилски“ с научен ръководител доц. д-р Клаудия Камбурова (e-mail: mirella_vasileva@yahoo.co.uk)
- ² **Mirela Vasileva** is a Ph.D. student at Southwestern University „Neofit Rilski“ with Research Supervisor Assoc. Prof. Claudia Kamburova, Ph.D. (e-mail: mirella_vasileva@yahoo.co.uk)

one of the main participants of the European auteur cinema of the second half of the 20th century. His films inspire a vast number of directors of the next generation, who continue the tradition of art cinema, including Woody Allen, Martin Scorsese, David Lynch, as well as Scandinavian authors like Lars von Trier and Thomas Vinterberg. This text aims at showing the life's event, which shaped Bergman's personality and to give basis for further understanding of his work.

Keywords: Bergman, biography, film

Бергман е роден през 1918 в Упсала, Швеция в семейството на лютеранския пастор Ерик като втори син. Има по-голям брат Даг и по-малка сестра Маргарет. В автобиографичната си книга „Латерна магика“ Бергман разказва за детството си и семейството си като време на ограничения и наказания от строгия суров баща и разбиране и обич от любящата майка. За връзката между родителите си преди своето раждане Бергман пише сценария за „С най-добри намерения“, който датския режисьор Биле Аугуст филмира през 1992.

Пастор Ерик е човек на вярата и дисциплината и семейството живее в голяма степен подтиснато от налагания режим на послушание и добро поведение, особено за пред хората. Все пак за Бергман света на християнството е особено интересен и в биографията си разказва, че посещението на църквата и библейските истории са му дали всичко, от което неговото детско въображение е имало нужда – ангели, демони, хора и мъченици. Именно от впечатлението, което му прави една църковна фреска „Смъртта и рицарят играят шах“ след години Бергман ще създаде сценария за филма си „Седмият печат“. Също така, посещавайки религиозните семинари за младежи, провеждани от баща му в църквата, които веднъж годишно се придружени с прожекция на филм, младият Ингмар гледа филма „Призрачната колесница“ на Виктор Шострьом, който му прави силно впечатление и мотиви, от който после пресъздава в част от собствените си филми. [Masnab, 2009, p. 21]

Другото нещо, което се оказва определящо за по-нататъшно то му развитие, са ранните впечатления от изкуството. Като малък създава куклен театър с детските кукли на сестра си и заедно правят истински представления по пиесите на Стриндберг като тя шие дрехи на куклите и прави декори, а той ги режисира и казва всичките им реплики. [Bergman 1989, p. 59] Когато е на 9 години, най-голямата му мечта е да има прожекционния апарат, който е видял в един магазин. На Коледа същата година, той наистина вижда апарата сред коледните подаръци под елхата. Оказва се обаче, че подаръкът не е за него, а за по-големия му брат Даг. Самият той получава плюшено мече, играчка, за която е твърде голям. Все пак желанието да притежава апарата не му дава покой и в крайна сметка заменя оловните си войници, за да го откупи. Години по-късно той ще нарече автобиографията си „Латерна магика“. Бергман често се връща към спомените за суровите наказания и трудното детство във филмите си като например чрез персонажа си в „Часът на вълка“ или чрез историята на Александър от „Фани и Александър“. Епископ Томас от „Зимна светлина“, пък е прототип на баща му.

След като завършва училище Бергман напуска дома си и повече не се връща, поддържайки спорадични отношения с родителите, брат си и сестра си. Брат му става дипломат, който около средата на живота си се парализира, сестра му прави няколко опита за самоубийство. Това режисьорът обяснява като реакции на семейните събития в детството и на бащиното подтисничество.

Все пак, когато говорим за истинския живот на Бергман трябва да вземем предвид две важни негови характеристики. Първо лошата памет – в различни интервюта и разкази, той представя случки от живота си по различен начин или пък случили се по различно време. Самият той твърди, че има ужасна памет и за това поддържа черен тефтер, в който записва хората, които не харесва. Това обаче не е напълно вярно, тъй като за конкретни неща като лоша рецензия или негативна критика върху работата му, той изглежда си спомня без проблем години по-късно.

Втората характерна негова черта е изтъкната от една от бившите му съпруги пианистката Каби Ларетай. В разговор за него,

тя казва, че той е склонен да драматизира най-малки детайли до степен на значими събития, да вижда съдбоносно значение в дребни жестове и конфликти. Което идва да покаже, че е възможно негативните му спомени от детството да са силно преувеличени, за постигане на емоционален ефект, който той винаги търси, както във филмите си, така и в живота. [Masnab, 2009, p. 24]

Кариера – начало и развитие

Бергман учи литература и история на изкуството в Стокхолмския университет, като основно се занимава със студентската театрална трупа. Още със студентските си представления е забелязан и в ранните си двадесет получава предложения за поставяне на пиеси и писане на сценарий, а на 26 става най-младият директор на театър в Швеция. Така започва най-дълбоката му връзка с изкуството, която продължава почти до края на живота му и той окачествява като по-значима от тази с киното. В театъра, както и във филмовите си продукции, Бергман проявява не само артистичните си умения, но и мениджърския си талант. За няколко години успява да увеличи заплатите на актьорите, да намали цените на билетите и да напълни залите с хора, като основно се фокусира върху подрастващото поколение – бъдещите зрители.

Междувременно става сценарист в Свенск. Там работи под надзора на Стина Бергман (няма фамилна връзка), която познавайки добре холивудските стандарти го държи изкъсо и той говори съвместното им сътрудничество като за години на робство, от които обаче научава много неща, които в последствие ще използва в работата си.

Началото на кариерата му е изпълнено с доста неприятности, той трудно се разбира с хората, с които работи, а проектите, на който най-много държи са отказвани от продуцентите. Комедиите му имат задоволителен успех, но сериозните му и лични филми често са окачествявани като претенциозно интелектуалничене. Като цяло за Бергман се отнася израза, че никой не е пророк в собствена страна, и нито публиката, нито критиците, нито колегите му режисьори в Швеция се отнасят към него с положителни чув-

ства. Докато един ден не научава, че филмът му „Усмивки от една лятна нощ“ е спечелил голямата награда в Кан. Филмът е изпратен от шведските власти без знанието на Бергман и той разбира за успеха му от вестниците. Това е и момента, в който решава да използва славата си извън страната, за да създаде шедьоврите, за които е чакал цял живот. Следват „Седмият печат“ и „Поляната с дивите ягоди“. Шест години по-късно „Като в огледало“ взима Оскар за чуждоезичен филм.

Нарастващата му слава привлича вниманието на Холивуд и той многократно получава предложения да снима филми там. Изискванията и правилата на продуцентите обаче не му допадат и той не е склонен да жертва творческата си свобода, за да работи за тях. Единственият проект, в който проявява сериозно желание да участва е екранизацията на „Падането“ на Камю, заради възможността да работи със самия писател върху филма. По време на уговорките обаче Камю умира и Бергман загубва интерес към възможностите на Холивуд.

Бергман иска да бъде не само творец, но и кукловод на хората около себе си, като успява да държи под свой контрол актьорите си. Повечето от тях разказват за него като за човек, който те кара да се чувстваш специален и с желание се включват в манипулираната от него игра в живота и изкуството. Това важи най-вече за жените в живота му.

Личен живот

Бергман има пет брака, девет деца и няколко сериозни връзки, повечето, от които с актрисите си. Всяка от съпругите му остава, свързана с него и творчеството и за напред в живота. Така първата и втората му жена – хореографки и танцьорки правят хореографиите в доста от филмите му, а съпругата му пианистка прави музиката за някои от тях и се появява в ролята на пианистка във „Фани и Александър“.

Още повече свързани с живота му остават главните актриси от неговите филми. Някои от критиците му делят периодите на творчеството според основната актриса (в почти всички случаи

във интимна връзка с него).

Хариет Андерсон е съвсем млада, когато напуска училище и става модел, а малко по-късно е открита и като актриса и получава роля при друг режисьор. Бергман забелязва неподправения ѝ сексапил и виталност и я кани за участие в „Лято с Моника“. Двата започват връзка и тя играе главните роли в няколко от следващите му филми. В свои интервюта Хариет разказва как с изстиването на отношенията между тях тя започва да получава все по-малки или неприятни роли – например на прислужницата в „Усмивки от една лятна нощ“, шизофреничката в „Като в огледало“, след края на връзката им, в последните два филма с нейно участие персонажът ѝ умира („Шепот и викове“). С това Хариет изчезва, както от творчеството, така и от живота на Бергман.

Следващата спътница в живота и на екрана на големия режисьор е Биби Андершон. В нея той открива отново енергията на младостта, но за разлика от сексапилната Хариет, Биби получава по-скоро роли на благочестива девица („Окото на дявола“), симпатична майка („Седмият печат“) или невинна бунтарка („Поляната с дивите ягоди“). Образът, който Бергман изгражда за нея винаги е положително морален, дори идеалистичен.

По време на връзката им Бергман попада на нейна снимка заедно с Лив Улман по време на репетиции за представление. Той открива в тях поразителна прилика и по този начин се заражда идеята за филм за две жени, чиито персонажности се преплитат. Идеята по-късно е развита във филма „Персона“, а Лив Улман става следващото вдъхновение на Бергман [Маснав, 2009, р. 140]

Макар в „Персона“ Улман да е по-скоро представена в ролята на лошата майка и артистът вампир, последващия образ, който Бергман ще развива за нея ще бъде на жената носител на плодородието, емпатията, семейния уют и разбирането. Така тя се появява в „Часът на вълка“, „Сцени от един семеен живот“ и „Срамът“. В реалния живот тя е и единствената от екранните му музи, която в действителност става майка на едно от децата му.

Четвъртата актриса, която има свое заслужено място сред музите на режисьора е Ингрид Тюлин. Не е известно той да е имал

връзка с нея, но голяма част от филмите му са именно с нея в главна роля. Бергман вижда Тюлин като по-рационална, дори по-мъжествена от останалите актриси. Той често дава на нея персонификацията на здравия разум и честността („Поляната с дивите ягоди“). В някой от филмите му тя се появява с роля на жена с мъжки качества като например „Мълчанието“, където е сестрата с лесбийски наклонности, асоциираща себе си с баща си, облечена с костюм, за разлика от другата сестра, която е възплъщението на женственото в най-сензитивната му форма. Във филмът „Магьосникът“ тя играе асистентката на магьосника, облечена кат мъж.

Връзка с Швеция

Освен с хората около себе си, Бергман има и почти интимна връзка на любов и омраза с Швеция. През по-голямата част от живота си той настоява да снима филми на шведски език, но родината не му се отплаща с признателност. Освен почитателите си, които обаче са повече извън страната и по-малко в нея, Бергман има и много критици и те са в мнозинството си шведи. Твърди се например, че успехът на филмите на Бергман зад граница се дължи на преводачите, които правят диалозите по-ясни и органични на английски език. В интерес на истината филмите на Бергман доста често се появяват с по различни заглавия в Америка, като в тях се набляга на еротичното им съдържание. Така например „Лято с Моника“ е преведен като „Моника – лятото на едно лошо момиче“, а „Лятна интерлюдия“ като „Забранена интерлюдия“. Бергман се забавлява с тази интерпретация на филмите си и дори казва, че за него всеки шведски филм трябва да включва поне едно голо къпане. Проблемите му в Швеция обаче не свършват с критиките на конкурентите за зрителското внимание. През 1976 срещу него е повдигнато обвинение в укриване на данъци и той е арестуван по време на репетиция в Кралския драматичен театър. Страхът от публично унижение, който винаги го е съпътствал се реализира в най-ужасяваща форма с пристигането на полицаите сред бял ден пред колегите му. Въпреки че се оказва невинен и обвиненията са свалени, пресата не спира да коментира скандала. Тогава той на-

пуска Швеция и заминава на доброволно изгнаничество в Мюнхен, Германия, като вестниците го изпращат със заглавия от типа „Довиждане, Бергман, няма да ни липсваш“.

В Германия той отново работи в театъра и създава три филма, два, от които на английски език – „Змийското яйце“ и „От живота на марионетките“. По това време прави и един от шедеврите си „Есенна соната“. В главната роля е Ингрид Бергман, като легендата за създаването на филма е, че по време на кино-церемония тя е пъхнала бележка в джоба му с предложението „До сега не сме работили заедно, хайде да го направим“. Шест години по-късно Бергман се връща в Швеция и се установява на остров Форьо, където са снимани много от филмите му.

Човекът зад маската

Отношението му към критиката и пресата относно публикациите за него е интересно. Самият той казва, че рядко целенасочено търси отзивите за себе си и чете само нещата, които редакциите или авторите лично му изпращат, но материалите, които прочита звучат като написани за някой друг. Бергман живее далеч от публични изяви, въпреки че името му е постоянно спрягано в медиите, най-вече поради бурния му личен живот и многобройните връзки. Темите, които вълнуват Бергман в близо петдесетте пълнометражни филма, които режисира, са много и разнообразни, като се започне от съмненията за вярата в Бога, страховете от смъртта, унижението и самотата, сънищата и виденията за причудливи и нереални събития и се стигне до отегчението от живота и брака и любовта като възможност и невъзможност.

Да го опознаем като човек или творец е трудно, а може би дори невъзможно. Както във филмите, така и в живота си, той сътворява фантастичните, измислени светове от детството си, като в тях поставя, както персонажите си, така и себе си.

Идеята за многото нива на реалността и за маските, зад които се крием и зад които нищо не е такова, каквото е, е почерпена най-вече от собствения му живот. Той се крие зад много и различни маски, като сам казва, че неусетно се е превърнал в поне три

различни личности. За Бергман мотото на Шекспир, че животът е сцена и всички ние сме актьори е лично кредо и така той играе себе си в живота си и чрез актьорите си на екрана.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ (REFERENCES):

- BERGMAN, I., 1989. *The Magic Lantern: An Autobiography*. New York: Penguin Group. ISBN: 978-0226043821
- MACNAB, G., 2009. *Ingmar Bergman - the life and films of the last great European director*. London/New York: I.B.Tauris & Co Ltd. ISBN: 978-1848850460
- WOOD, R., 2012. *Ingmar Bergman*. Detroit: Wayne State University Press. ISBN: 978-0814333600
- Official site of Ingmar Bergman [online] [viewed 15 October 2020]. Available from <https://www.ingmarbergman.se/en>

Описания на филми

- Bergman Island*, 2004 [moving pictures]. Director Marie Nyreröd. Sweden
- Trespassing Bergman*, 2013 [moving pictures]. Director Jane Magnusson, Hynek Pallas. Sweden